

Žemberová, Viera

Nad bielymi miestami literárnej histórie

Slavica litteraria. 2013, vol. 16, iss. 1-2, pp. 209-217

ISBN 978-80-210-6526-0

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129130>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

mohou překlad nazírat novým způsobem. I když některá stanoviska nemusíme přijmout, přimějí nás rozvířít stojaté vody ustálených postupů a některé z nich třeba přehodnotit. Na ekvivalenci můžeme například nahlížet jen jako na jednu z metod, která není jediná správná. Je na překladateli, zda se rozhodne dílo exotizovat, lokalizovat, archaizovat apod. Obě knihy jsou proto velmi přínosným materiálem nejen pro studenty překladatelství, ale i pro kritiky překladu, kteří by si především měli uvědomit možnost výběru z velké palety překladatelských metod a až poté kritizovat např. nedostatečnou ekvivalenci ve vztahu k originálu.

Stanislava Adámková

NAD BIELYMI MIESTAMI LITERÁRNEJ HISTÓRIE

Ryčlová, I.: *Mezi kladivem a kovadlinou. Dvacáté století v osudech literárních osobností Ruska.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 200 s. ISBN 978-80-7325-295-3.

Bielými miestami v dejinách literatúry, širšie kultúry, si literárna veda, predovšetkým národné literárne histórie a autorské biobibliografie vyznačujú tie vývinové obdobia či konkrétne personálne, vzťahové udalosti, ktoré zásadným spôsobom na podnet politickej praxe, ňou nasmerovanej kultúrnej politiky, teda spravidla neliterárnych udalostí, „obchádzali“ vo vývinovom kontexte národnej kultúry a literatúry také súvislosti a detaily, ktoré v posunutom, vytlačennom, zamlčovanom, deformovanom výklade vypovedajú o národnej kultúre, jej literatúre, tvorcoch a textoch skutočnosti podmývajúce podstatu obsahu a tvorivých možností obsiahnutých v slobode tvorby, v nekonvenčnosti autorskej tvorby, no predovšetkým spätným procesom a jeho rekonštruovaním sa vytvárajú reťazce medzi autorom, čitateľom a spoločnosťou, aby sa obnažili príčiny, nástroje, spôsoby, riadenie kultúry, konkretizujú sa účastníci riadiaci moc a kultúru, s ktorými sa spája deformovanie dobového spoločenského aj kultúrneho života a výpoveď dobovej kultúrnej publicistiky o tvorcovi, skupine či nekonvenčnom pohybe v literatúre, umenovede v súlade s modernými procesmi v európskom kultúrnom živote.

Biele miesta, pomenovanie aj pre umeleckých aktérov a dôsledky, sú metaforou pre spoločenskú prax, jej vstupy a zásahy do prirodzeného vývinu v ruskej a sovietskej literatúre najmä v dvadsiatom storočí a spôsob, akým sa deformoval dobový proces obnovovania a dynamika napredovania národnej kultúry. Biele miesta možno chápať ako súbor „reálií“ z kultúrneho života, ako nedopovedanosť v dobovom kultúrnom a literárnokritickom reťazci, ale predovšetkým spôsob, ako literárnohistorickým odstupom, archívnym, dokumentárnym,

areálovým materiálom podporené obnažovanie odborných, publicistických, personálnych súvislostí, ktoré si zaumienila spracovať vo svojich publikáciách Ivana Ryčlová.

História je občas plná absurdít, v tejto sentencii pretrváva latentná opodstatnenosť autorského zámeru Ivany Ryčlovej, ktorý literárnohistoricky, aktuálnym výskumom a v detailoch argumentačne rozpracovala a kultúrnopublicisticky rozvinula, nateraz aj ustálila vo vývinových súvislostiach vedome uchovávané „biele miesta“ v živote, tvorbe, v spoločenskom uplatnení sa viacerých tvorivých osobností a autorských dielni, ale aj v navrstvovaní sa obchádzaných reálií v pamäti nedávnej minulosti národnej kultúry v cenných a pre poznanie naliehavo potrebných materiálových publikáciách s literárnohistorickým výkladom či komentárom, ktoré otvára *Ruské dilema. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultúry 2006).

Ruské dilema našlo svoje profilované dopovedanie a dotvorenie v osobnostnom zábere do spektra spisovateľov modernej, po rusky písanej literatúry v 20. storočí s dramatickým až krutým osobným, spoločenským, ale predovšetkým občianskym osudom v tematickom, materiálovom a metodickom, „pokračovaní“ v publikácii *Mezi kladivem a kovadlinou. Dvacáté století v osudech literárních osobností Ruska*.

Príhodne by sa to, čím autorka zaťažuje mravné a profesijné vedomie svojho čitateľa, mohlo vymedziť aj ako reflexia o role spoločenskej histórie v činoch mocných a v obsahu nimi koncipovanej a uskutočňovanej kultúrnej politiky, čo v Ryčlovej koncepcii práce s materiálom v literárnohistorickom priestore názorne a emotívne vypovedá o dosahu politických dejín v osudoch talentovaných osobností, ktoré moci a mocným neboli naklonení, ale nie raz spätne aj vice versa, a tak sa o vzájomnej náklonnosti mocných a moci sa vymykajúcich talentovaných jednotlivcov nedá hovoriť ani z pragmatických podnetov.

Všetko, čo sa dotýka ľudí a ich činností, postojov, rozhodnutí nebýva takmer za žiadnych okolností iba jednoznačné či prosté, hoci sa to z odstupu času a zaobľovaním ostrých hrán nových a ďalších informácií, dejov, udalostí, rozhodnutí, súvislostí a činov javí spravidla inak, povedzme, pokojnejšie a nedramatickejšie, no emócie a reálie sa tým len odsunú, ale sa nevytratia z podstaty sledovaného spoločenského či ľudského procesu jednotlivca, generácie, či už je to pri udalostiach odohrávajúcich sa v spoločnosti, alebo v osudoch jej tvorcov a členov.

Ruské dilema a *Mezi kladivem a kovadlinou* sa v súlade s autorkiným odborným zámerom podujali prekročiť konvenciu pohľadu na „dávne“ udalosti o niečom a o ich napojení na niekoho a Ivana Ryčlová sa rozhodla vypovedať, má na to dostatok výrečného archívneho, výskumného materiálu, verifikovateľnými osobnými reáliami o osudoch známych jednotlivcov z modernej rus-

kej kultúry viac, dôraznejšie a osobnejšie, ako to býva zvykom v učebnicovom a zovšeobecnenom odovzdávaní „istých“ zaužívaných a tradovaných informácií o niečom, ale predovšetkým o niekom z pamäte kultúry formou vložiek obsahujúcich zásadné okolnosti a ich detaily – znova o niečom či o niečom – a to tak, aby sa v dotváraní profilu umelca autorka obidvoch publikácií nevyhla ostrým hranám v súkromných osudoch tých, ktorých svet „pozná“, no oni svoje občianske, osobné a tvorivé strety so stalinskou mocou i tých, čo po nej nasledovali do zániku ZSSR v 20. storočí nevyhrali (kultúrno-politické verdikty N. Chruščova, L. Brežneva), a to ani vtedy nie, keď sa z najrozličnejších osobných, umeleckých, občianskych príčin rozhodli pre kompromis v mene záchrany svojho talentu a pre uchovanie možnosti môcť osloviť svoju dobu svojím umením.

Ruské dilemma prináša v chronológii autorských dorozprávání kruté osobné drámy, ktoré (vyjímajúc L. N. Tolstého) priamo a takmer v priamom prenose inscenovala „hra moci so spisovateľom“, dramatikom, režisérom, prekladateľom, hudobným skladateľom, hercami, výtvarníkmi, tanečnými umelcami a mnohými inými a ďalšími, ktorým to talent umožňoval, no ich osobné nazeranie na ideologické a politické rozhodnutia v obdobiach povojnových rokov v ich vlasti to nepodporili pre vzájomný nesúlاد pravidiel, parafrázujúc politika Smirnova, pre hry moci s osobnosťami ruskej kultúry a umenia.

Literárna história vo svojej výskumnej podstate sa metodologickým prepracovaním k hodnotám zo spoločenského, vŕšľudského a kultúrneho materiálu, ale aj dôkladným odlišovaním normy od experimentu, poznávaním osobitostí talentovaného tvorca od jeho súčasníkov má sústredené a utriedené vo svojej (predmetovej) pamäti, pritom latentne overuje i dotvára jestvujúce závery, ich aktuálnosť, platnosť či dočasnosť.

Literárna história sa nasýtala z minulosti tým, napokon tak sa správa vo svojom výskume latentne, čo obsiahla z oficiálnych, súkromných či inak dostupných prameňov a dopĺňa sa zo zdrojov, na ktoré upozorňuje prítomnosť a poskytnutý či možný prístup k archívnym aj osobným materiálom, hoci dokumenty, či aj iné podnety bývajú rozličné, no nikdy pre kvalitu poznania a záverom literárnej histórie, biografistiky, textológie a kultúrnej pamäti nie sú nepotrebné alebo nadbytočné.

Zrelosť spoločnosti a dôkladnosť i „dôveryhodnosť“ poznania prinášaného spoločenskými vedami sa overuje v čase a v pokračujúcom, či znova iniciovanom výskume, hoci vedy o vývine spoločnosti (minulé i súčasné) jestvujú a „pracujú“ spoločne práve s časom rozmieňaným na všeobecné i zvláštne v živote ľudí a odvíjané z toho, čo život vo svojej dennej členitosti prináša pre jednotlivca i spoločnosť.

Čas na život si môže v najjednoduchšej hre „kto z koho“ dovoliť schému na stretanie sa mocných a slabých, podlých a čestných, teda na dôsledky zla

a zisky dobra. Niet takej dejinnej doby, nenájdeme takú spoločnosť v histórii ľudstva, ktorá by nestála pred voľbou, ako sa vyrovnat' so silami zla premeneného na politickú moc ovládajúcu spoločnosť, nech si nasadí akúkoľvek masku, ktorá azda najvýraznejšie vystihne čas premenený na deje prežité „všetkými“ a na „dejiny“ obsiahnuté v príbehoch jednotlivcov.

Spoločenské a politické zlomy v spoločenských ustrojeniach ľudstva najčastejšie požívajú na ponorné pohľady aj do kultúrnych dejov, ktoré sa v okamihu, keď sa o ne začnú zaujímať jednotlivé súčasti spoločenských vied, už vypovedajú iba o minulosti. Podstatou výskumu a výkladu sa stáva hĺbka poznania a objektivita výkladu toho a o tých, čo čas priniesol a čo ponúka budúcnosti ako podložie na ďalší pohyb, ba viac, na napredovanie v civilizačnom rozvíjaní tvorivého človeka a jeho spoločenstva.

Metafory zakomponované do názvov publikácií *Ruské dilemma a Mezi kladivem a kovadlinou* sa dotýkajú mnohých v ruských a sovietskych kultúrnych dejinách, ale v ozvenách to nebude tak odlišné od dilem, ktoré prežilo viacero národných spoločenstiev a ich umenie a kultúra, ktoré na slovanskom podloží a na politických, ekonomických, vojenských, kultúrnych modifikáciách sa nakoniec vždy dotkli toho istého v minulom storočí – „kameňa múdrosti s uchovanou pamäťou a skúsenosťou predkov“.

Návraty pamätníkov do svojich osobných a národných dejín nebývajú vždy ľahké a bezprostredné i preto, lebo neprinášajú vždy porozumenie či dokonca odpustenie pre svojich tvorcov, azda aj preto sa so zámerom uchovať svoje autentické jednotlivosti či informácie spájajú s poznaním histórie aj dejín jednotlivcov v každej dobe uplyvajúceho času. Postupne získané detaily a ich súvislosti sa v mozaike utvorenej z jednotlivostí postupne mení na nevyhnutnosť, ktorá napomôže porozumeniu prítomnosti a dokáže iniciovať v budúcnosti pomer zla a dobra, moci a práva s nástrojmi, prejavmi a formami prispôsobovania sa jednotlivca negatívnym silám mocenského systému.

Personálny, historický, spoločenský, umelecký a kultúrny záber zakomponovaný prostredníctvom osudov literárnym a umeleckých osobností do literárnohistorickej, bibliografickej komentovaných publikácií *Ruské dilemma a Mezi kladivem a kovadlinou* má veľký aj diferencovaný záber, do ktorého sa dostali „velikáni“ ruskej kultúry z nedávnej minulosti, veď sa začína grófom Levom Nikolajevičom Tolstým, pokračuje desiatimi ďalšími príbehmi. V publikácii *Ruské dilemma* sa sústredila autorka na jednotlivosti, ktoré natrvalo zostali v knihe dejín na jej strane výčitiek voči zločinom moci na životoch i talente výnimočných ľudí ruskej kultúry. V látkovom pokračovaní publikácie *Mezi kladivem a kovadlinou* sa počet a umelecký rozptyl vo výbere osobností a Ivanou Ryčlovou uplatnený naračný spôsob na dopovedanie ich životných príbehov a objasnenie ich vkladu do národnej kultúry sa zúži a sústredí sa na odlišne motivované, ale mravnými, tvorivými i osobnými dôsledkami dramatické až

tragické jednotlivosti vložené do monumentu modernej ruskej literatúry, ktoré si trasovisko slávy, uchovania identity, túžby po tvorivej slobode a mravnej dôslednosti vykúpili smrťou z vlastných rúk (*Vladimír Majakovskij, Alexander Fadejev*), útrapami z chorôb (*Maxim Gorkij, Michail Šolochov, Viktor Nekrasov*), či ostávajú výkričníkom zvrátenej moci a dôsledne fungujúceho zla v osude nepoddajného jednotlivca (*Varlam Šalamov*).

Do publikácie *Ruské dilemma* sa dostali umelecké tvorivé emblémy duchovného a tvorivého vzopätia sa osobností, ktoré iniciovali pohyb v európskej kultúre minulého storočia, teda také ľudské osudy, na ktoré so znepokojením reagoval a dodnes si ich pripomína svet kultúry a umenia, a to preto, lebo pre pomyselné hranice, územia a politikum čas, hoci aj historický, tak mnoho neznamená, ale to, čo dokáže spôsobiť pretrváva natrvalo v dejinnej pamäti, v literárnovednom prepojení časového a nadčasového vznikajúceho z jednotlivostí, ale zasahujúceho vývinový proces v jeho estetickej alebo noetickej celostnosti.

Ruské dilemma prináša výnimočne užitočný poznávací i komparačný pohľad na konkrétneho autora, druhovo vymedzenú umeleckú tvorbu, rekonštruovateľný (národný, spoločenský) kultúrny život, na verifikovateľnú kultúrnu politiku, na etiku a morálku mocných i slabých, talentovaných a im naklonených, no nie raz na takých ľuďoch, ktorí v tieni a zovretí moci, či na jej výslni dotvárali svoj život a osud svojej vlasti. Tým sa publikácia venuje rozhladeným, fundovaným a kultivovaným šírením „objektívneho“ poznania doloženého výskumom a dokumentom literárnej histórie. Uznanie patrí predovšetkým autorke, ktorá nenechá na pochybnostiach svojho čitateľa v tom, že to, čo si vyžaduje literárna história, to ona pozná v súvislostiach a obnažuje to svojmu čitateľovi „zvnútra“ tým, že doplnila, korigovala a vo svojom výklade osudu krajiny, jej osobností, ich tvorby v čase krutých udalostí odohrávajúcich sa okolo konkrétneho textu alebo umeleckého činu objasnila v kauzálnych vzťahoch. Tento neľahký zámer autorka vyriešila odkazmi na odborné i literárne zdroje argumentačne presvedčivo a čitateľsky podnetne.

Azda pre všedné slová zo vzdelávacej či kultúrnej praxe, akými sú i tieto: známy spisovateľ, tvorivý génius, výnimočný talent sa v „dokumentárne“ komponovaných rozprávaniach či až v naračných príbehoch o tvorcoch nekonvenčného pohybu v „nedávnom“ ruskom umení, spojených manifestom literárnych novôt, podnetných estetických a filozofujúcich postojov sa mení na „snímanie masiek“ z ruskej, sovietskej, európskej modernej kultúry v dobe, ktorá sa označovala za novú, slobodnú, experimentu naklonenú, ale predovšetkým hľadajúcu svoju budúcnosť po dvoch vojnových katastrofách.

Konec mýtu o Lvu Tolstom? sa nebráni vzťahmi v rodine zneistiť kliše o pevnosti, či dokonca správnosti Tolstého hodnotovej, mravnej a existenciálnej tézy voči vlastnému životu. *Konstantin Stanislavskij nenávidený i uznávaný* predstaví genézu moderného ruského divadla, ale obnaží pragmatiku mravnej

podobizne svetoznámeho režiséra, *Mejercholdův román se světskou moci rekonstruuje* rozkolísanosť Vsevoloda Mejercholda, ktorá ho „odvliekla“ do gulagu: „*Mejerchold zmizel v nedozírnych prostorách gulagu – tam, kde zmizely miliony, a stejně jako ony nám po sobě zanechal tajemství smrti*“ (s. 53). Spolku Serionových bratov sú pripísané dve kapitolky *Serapionův bratr Lev Lunc*, zaznievajú v nej ozveny „protižidovských nálad z 20. rokov“ minulého storočia, ale aj uznanie jeho dramatickej tvorby M. Gorkým a J. Zamjatinom, no „*V roce 1967 sice byla při Svazu sovětských spisovatelů ustanovena komise pro Luncovu poúzstalost, v jejímž čele stanuli Konstantin Fedin, Nikolaj Tichonov a Vemjanin Kaverin, ale ani tito vlivní koryfejové ruského kulturního a politického života – kdysi Serapionovi bratři – vydání Lunce neprosadili*“ (s. 87) a dramaticky vystupňovaný príbeh Jevgenija Zamjatina, peripetie okolo zverejnenia jeho románu *My v Bojím se budoucnosti*. Tenzijná osobnosť a takto riadené životné i súkromné udalosti sa spájajú s komentovaným a spresňovaným výkladom *Michail Bulgakov jinak než z literární encyklopedie*. Autorka svoje odhodlanie avizuje takto: „*Můj cíl je proto jiný: pohlédnout na spisovatele vzdorujícího silou svého talentu rodícímu se hrůznému společenskému systému jinak, než obvyklé*“ (s. 110).

Rozhodnutie autorky publikácie vzopriet' sa literárnohistorickým faktom panujúcej konvencii doterajšieho „portrétovania“ Bulgakova spočíva, nazdávame sa v tom, že otvorila tienisté i zložité, do tragédie nasmerované súkromné pozadie jeho činov, výber najbližších spoločníkov, spontánnych rozhodnutí i dramatických morálnych gest z jeho života, no predovšetkým dosah zásahov do tvorby i osudov tých, ktorých sám označoval vo svojom živote za tak dôležitých i nenahraditeľných účastníkov svojej prozaickej i dramatickej tvorby až po situáciu, keď „*18. dubna 1930, zazvonil v bytě Bulgakovových telefon. Odehrál se památný rozhovor Bulgakova se Stalinem, kolem něhož, obdobně jako v případě výše uvedených dopisů, v průběhu let vznikl celý mýtus*“ (s. 125). Bulgakovovým občianskym a umeleckým odkazom, ktorý prežil zlo svojej doby ostáva román „*Mistr a Markétka*“ ako „*Spisovatelova životní i umělecká závěť vložená do románu, s nímž si bděli strážci socialistickorealisticke estetiky po autorově smrti dlouhou dobu nevěděli rady, byla naplněná*“ (s. 131).

Do trojice výnimočných talentov svojej doby – Vsevolod Mejerchold, Vladimír Majakovskij a Nikolaj Erdman (s. 65) – sa v kapitolke *Kdo napsal scénář k Mrázikovi?* z odstupu a nadhľadu voči dejinám a paradoxným udalost'ami okolo dramatikových hier z 20. rokov – *Mandát* a *Sebevrah* – otvárajú sa tragické stránky života Nikolaja Edmana, ktorý svojho hrdinu nechal vysloviť prosbu: „*Soudruzí, prosím vás jménem milionů lidí. Nechte nám právo šeptat! Ve hřmotu výstavby to stejně neuslyšíte. Ujišťuji vás. Celý život žijeme šeptem...*“ (s. 133). Erdmanov ľudský príbeh usvedčuje spoločnosť, ale predovšetkým osobná zbabelosť a ľudská i kolegiálna ľahostajnosť umeleckého okolia

k tomu, ako sa moc vysporadúva s bezbranným jednotlivcom a ono sa iba prizera a egoisticky či s existenciálnou obavou zalieza do osobnej ulity.

Pasternakovské návraty – *Živago znamená „ten, kto prežil“*... – doľňa autorka reakciami moci na filmového a printového hrdinu Jurija Živaga: „*Naprosťta apolitičnosť Pasternakova hrdinu vyvolala pri čtení rukopisu románu v polovine padesátých let v řadách Chruščovových kulturních rádců paniku. Zjevný vypjatý individualismus, neschopnost intelektuála najít své místo v revoluci na správné straně, zhoubné myšlenky, jež skrze svého silně autobiografického hrdinu autor prezentoval, znamenaly jednoznačný závěr: publikaci díla, které je »možem do zad politiky strany«, nelze připustit. Pasternak reagoval po svém: rukopis, jež považoval za své životné dílo („...Doktor Živago je mi dražší než fyzický život...“), byl doslova propašován do Itálie, brisně přeložen a brzy nato, roku 1957, v italštině vydán*“ (s. 139). Portrét Borisa Pasternaka v role filozofa, jeho vzťah k Marine Cvetajevovej, vyrovnávanie sa „s prelievaním“ sa politiky diktatúry proletariátu do kultúrnej politiky diktatúry priemernosti (s. 147), vojnové roky a zážitky, preklady pre divadelnú scénu, všemožne uplatňované zákazy vyriešené politickým vodcom, to všetko do posledných dní jeho života obmedzovalo jeho talent „doma“ a povzbudzovalo záujem o neho a jeho tvorbu v cudzine.

Príbeh Vladimíra Nabokov a jeho románu *Pnin* treba hľadať v publikácii *Ruské dileme* v kapitolke *Více než kouzlo her*. Autorka sa pri objasňovaní románu *Pnin* z roku 1957 sústredila na poetiku a stratégiu textu Vladimíra Nabokova a naznačuje, že text otvorí svoju estetiku a sémantiku najskôr tomu, kto má „predprípravu“ a recepcnú skúsenosť s Nabokovovými literárnymi textami, teda ten, kto si osvojil základné konštrukty jeho poetiky a estetiky. Za neuralgické miesto autorkinho výkladu osudov Nabokova možno prijať podnet: „*Židovská otázka v živote a tvorbě Nabokova je vůbec oblastí, již bylo dosud ze strany literární vědy, historie i kritiky věnováno pramálo pozornosti*“ (s. 170).

Sovietska politická moc – nie je svojou praxou osamelá – sa hrubozrne vyrovnávala s judaistickými reáliami vo svojej modernej kultúre, aj o tom vypovedajú doplnené literárnohistorické portréty viacerých osobností v publikácii *Ruské dilema, Mezi kladivem a kovadlinou* Ivany Ryčlovej. Čas plynie, teda by mal prirodzene so sebou odnášať staré a prinášať zmenu, ktorá sa od toho, čo bolo, bude vedome vzdáľovať, no nie je to tak, čo dokumentujú kapitoly *Venedikt Jerofejev jako klíč k pochopení duše Ruska* (monografia autorky o autorovi *Bílý tanec*, 2001) a *Svobodný hlas Iriny Ratušinské* (žánrovo členité texty „lágrovej prózy“ a iné spracované v publikácii *Šedá je barva naděje*, 2001). Príbehy obidvoch autorov tvoria doplnky a nateraz uzatvárajú časovo a spoločensko-historicky prvotnú súbornú výpravu Ivana Ryčlovej do dôsledkov praktík politickej moci uplatňovanej aj nástrojmi kultúrnej politiky v umení a voči tvorcom, nech sa tak deje kdekoľvek a kedykoľvek v publikácii *Ruské dilema*.

Podtitul publikácie, možno ho prijať za návod, ako prijať dovysvetľovanie tematiky a výkladovej metódy, zvyrazňuje mravný rozmer spoločenského, systémového, zla a jeho dôsledkov.

Mezi kladivem a kovadlinou nielen obraznosťou, ale aj metaforickým podtextom vkročí róznejšie do prepojenia autor, tvorba, politikum, konkrétne osobnosti dobového politického systému, ľudský a autorský osud jednotlivca. Takto otvorený pôdorys medzi faktom a jeho literárnohistorickým dopovedaním vytvára pre autorku Ivana Ryčlovú ponuku na iný výkladový prístup k materiálu a zdá sa, že takú obmenu očakáva od potenciálneho užívateľa publikácie, a to preto, lebo vstupuje nekonvenčne aj do žánrov literárnej vedy: autorka oslovuje čitateľa, predbieha udalosti v ich časovej následnosti, jednoducho beletrizuje, čo by mohlo znamenať, že si uvedomuje do ako zakonzervovaného „učebnicového výkladu“ sa púšťa a chce ho relativizovať (*Vladimír Majakovskij, Alexander Fadejev, Michail Šolochov*), alebo sa inak odovzdá tlaku stupňujúceho sa nešťastia, ktoré vzišlo z ľudí (*Varlam Šalamov*).

Iva Ryčlová v látkovom a tematickom pokračovaní literárnohistorickej výpravy do dejín ruskej literatúry, ktoré umožnili zmeny v ruskej spoločnosti po deväťdesiatych rokoch a parciálna detebuizácia archívneho fondu, sa vypravila do (naračne pochopeného) priesečníka, ktorý smeruje k hrane život a smrť (*Vladimír Majakovskij, Alexej Fadejev*), do faktami dopovedaného trasoviska okolo pôvodnosti románovej trilógie Tichý Don *Michaila Šolochova*, do vytisnutia jednotlivca mocou do cudziny, čo sa spája s ľudským osudom všestranného umelca *Viktora Nekrasova*, vypovedá aj o súdržnosti i o nežičlivosti ruskej exilovej a emigrantskej garnitúry.

Sústredené a aktualizované biografické, literárnovedné dokumenty aj publikácie na jednej strane zaplňajú biele miesta z portrétov osobností z klasického fondu modernej ruskej literatúry, ale na druhej strane tie isté dokumenty nešetia mýty súčasnosti, medzi ktoré naisto patrí *Alexander Solženicyn*.

Do literárnohistorickej, biografickej a biobliografickej kontextovej a výkladovej súčasti publikácie *Mezi kladivem a kovadlinou* sa naliehavejšie dostávajú zásahy predstaviteľov politickej moci, ich svojvôľa, aktualizácia dobovej terminológie, ktorá sa presunula medzi nástroje literárnej vedy, napokon medzi nimi sú označenia „zek“, „lágrová próza“, „zákopová pravda“, „stalinské Dachau“, „stalinistická Osvětim“.

Temno politickej minulosti, jej kruté ľudské a mocenské tajomstvá sa v dokumentoch, ktorými dôvodí Iva Ryčlová, menia na personalizované reálie, a tie nemoralizujú, nevyhodnocujú, len pomenúvajú to, čo literárna história bude reflektovať vo svojom predmete a metodológii aj jej pričinením. Poznanie a emócie sú posilnené ilustráciami, prevzatými dobovými vizuálnymi tlačmi, fotografiami a zaľudnením života okolo každého autora, ktorý sa pričinením ráznosti a jadrnosti postupov vlastných kultúrnej publicistiky a rečou faktu vo

výklade a komentovaní autorky Ivany Račlovej otvárala svojím životom a aktuálnym záujmom ruskej kultúrnej spoločnosti o dôkladné poznanie svojej kultúrnej, duchovnej a hodnotovej minulosti, s ktorou je prítomnosť úzko spojená tým, čo o nej dôkladne vie a čo pozná v kontexte času a jeho obsahov.

Marginália: rusistka Ivana Ryčlová, napovedá o tom jej zverejnený výskum (*Bílý tenec*, 2001, *Šedá je barva naděje*, 2001, *Ruské dilema*, 2006, *Cesta*, 2010, *Mezi kladivem a kovadlinou*, 2012) svojím výskumom ruskej literárnej histórie zareagovala na ponuku nedávnej kultúrnej minulosti, na „otvorenie archívov“ a dotváranie kontextov na priesečníku mýtu a skutočnosti v prospech toho, čím autor žil a čo ho uchováva ako hodnotu pre potomkov nielen jeho rodu, ale predovšetkým mohutnej ruskej kultúry. Publikácie *Ruské dilema*, *Mezi kladivem a kovadlinou* sú o konkrétnych ľuďoch, v konkrétnej dobe s konkrétnymi pochybeniami i obdivuhodným vzorom. Dejiny učia, vždy a za všetko sa vo vypätých vzťahoch a situáciách platí tým najcennejším, osobnou a mravnou identitou, slobodou a príležitosťou na tvorbu a život. V tomto zmysle sú publikácie podnetné, poučné a „varujúce“. Svojím poznaním sa menia na výstrahu, preto mala by, ba musí materiálový výskum Ivany Ryčlovej oslovit' aj spoločenské vedy a v tomto prípade najmä literárnu históriu. Tú azda najskôr zvlášť pre to, čo do seba prijme z osobného, autorského, ľudského, občianskeho života jednotlivca i historickej doby a ako zhodnocuje najskôr len ako informácie, v ďalšom vývinovom kontexte doby, druhu a generácie ich dotvára na podložie, v ktorom sa identifikuje autor, jeho tvorba i prostredie, do ktorého jeho umenie primárne vstupuje a v ňom pôsobí.

Teda ide o to, čo ostáva v archívoch, rodovej a rodinnej pamäti, v dokumentoch a tvorí neodsunuteľnú časť porozumenia autorovi ako občanovi a človeku, a to preto, lebo literárna história vie a má na to metodologické postupy, ako dokáže celostne a nasýtené rekonštruovať kontakty medzi spoločenskou praxou a noetikou umelcovej tvorby. A na tom azda záleží najväčšmi, ak dejiny literatúry majú byť nápomocné pri porozumení histórii ľudstva.

Viera Žemberová

ПУТЕШЕСТВИЯ В СВЯТУЮ ЗЕМЛЮ – МИФЫ И РЕАЛЬНОСТЬ

Kšicová, D.: *Cesty do Svaté země XII. – XX. století. Mýty a realita v ruských a českých cestopisech*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 336 s. ISBN 978-80-210-6139-2.

Новая книга проф. Дануши Кшицовой посвящена «хождениям» в Святую Землю русских и чешских паломников. Помимо изучения становле-